

Пролог

Незвичайна спадщина

18 вересня 1967 року

Над невеликим шахтарським селищем з величною назвою Перемога, розташованим поруч з містом Олександрія в Кіровоградській області, небо збирало хмари в одну велику грозову хмару. Дощ міг початися у будь-яку хвилину.

На задньому дворі, так званого, «фінського» будиночка Соболь Захар Романович, шахтар-пенсіонер, майстерно обтісував сокирою товсту палицю, уперши її в старий пень, готуючи довгоочікуваний подарунок. Його онукові Костіку сьогодні виповнилося шість років. Хлопчик сидів навпочіпки трохи подалі, щоб не зачепили тріски, і з цікавістю спостерігав за роботою свого діда. З дерев'яної дощечки поступово виходив великий та красивий меч з довгим лезом.

Один подарунок Костя щойно вже отримав від діда. Хлопчик, не відриваючи погляду від сокири, що скакала туди-сюди, провів пальцями по гладкому краю фанерного щита, зробленого у вигляді великої краплі, і просунув ліву руку в кріпильний ремінь. Дід дуже добре відполірував його дрібним наждачним папером. Ніде не було жодної задирки.

Нарешті сокира встромилася в пень і так в ньому і залишилася. Дід Захар випрямив спину і підняв над головою дерев'яний

меч, розглядаючи двосічний клинок. Онук встав, притискаючи щит до грудей і готуючись отримати з рук в руки дорогоцінну зброю. Це були найграндіозніші подарунки, про які він так давно мріяв – щит і меч.

– Почекай, онучок, ми з тобою ще рукоятку йому красиву зробимо.

Дід дістав з кишені кілька коротких шматочків дроту в кольоровій обмотці. Випрямивши дріт червоного кольору, він почав намотувати його біля основи рукояті. Потім намотав зелений шматочок, а закінчив білим.

– Ось і готово! – сказав дід Захар, закріпивши кінці дроту маленькими цвяшками.

Костя аж підстрибнув на місці від радості, дивлячись на таку красу.

– Дідусю, давай! Ну давай мені його швидше!

Взявшись за рукоятку меча, він кілька разів змахнув ним, ніби вражаючи навколо себе невидимих ворогів. З неба йому на щок капнула велика крапля дощу. Потім друга, третя...

– Ох, як ми вчасно з тобою закінчили, – сказав старий, витягаючи з пенька сокиру. – А ну, онучок, біжи в будинок, а я сокиру занесу в сарай.

Увійшовши до будинку, Костя зіткнувся в коридорі з батьком, який ховав за спиною якийсь великий плоский згорток. Хоча і був понеділок, як казав батько – «важкий день», він прийшов з роботи досить рано. Мабуть директор відпустив його відразу, як тільки в школі закінчилися заняття. Костін батько, Соболь Володимир Захарович, був вчителем малювання та праці, а за сумісництвом шкільним художником-оформлювачем. Тому шкільний дзвінок після останнього уроку був для нього лише знаком, що починається друга половина його робочого дня. Втім, як і у всіх вчителів.

– Так хто у нас сьогодні іменинник? – запитав батько, посміхаючись і пригладжуючи вуса.

– Я, тату! Я сьогодні іменинник! – вигукнув Костя, гордо піднявши вгору грізну зброю, що пахла свіжозрубаним деревом.

– І скільки тобі виповнилося років?

– Шість, тату! Адже я вже в старшій групі.

– Тож той, хто знає цифри і букви, вміє добре рахувати і відвідує старшу групу, отримує найкращу настільну гру!

Батько дістав з-за спини великий паперовий згорток та поманив сина в кімнату до столу. Розгорнувши сіру паперову упаковку, Костя побачив новеньку дошку настільного більярду «Мисливець». На ній був зображений ліс з безліччю диких звірів та птахів. Гравцеві, як мисливцеві, потрібно було вистрілити залізною кулькою і влучити в одну з лунок на дошці. Під лункою були написані цифри, що позначали кількість отриманих очок. Костя крутнув пальцем обидві стрілки, розташовані в нижній частині ігрового поля, і клацнув пусковим механізмом.

– Ось це класно! Тату, я дуже хотів таку гру. Як ти дізнався про це?

Це подарунок від нас з мамою, синку. Ми з нею знаємо про твої бажання, тому що дуже любимо тебе.

Батько підняв сина і поцілував в обидві щоки.

– Костюшко, хлопчик мій, йди до мене, – пролунав з кухні скрипучий голос Анни Василівни. – Я теж тобі подарунок приготувала, рідненький мій.

Сімдесяти шести річну Анну Василівну Соболю (у дівочтві Котову) в родині всі називали бабусею Анютою. Вона була мамою діда Захара та бабусею батька маленького Костіка, а для нього самого – прабабусею.

Хлопчик знову підхопив свій меч зі щитом і кинувся на заклик старої жінки, як воїн, що поспішає на допомогу другу, який потрапив у біду. Велика кімната, розташована прямо від входних дверей, була не тільки кухнею, але і спальнею бабусі Анюти. Нахилившись до узголів'я ліжка, вона дістала старий шкіряний портфель, що стояв за подушкою, в якому знаходилися такі ж старі речі: пара пошарпаних папок з купою пожовклого паперу і великий товстий зошит у світлій шкіряній обкладинці. Все це було списано акуратним красивим почерком, що називається, «від скоринки до скоринки».

– Ось, мій милий онучок, це тобі від мене і подарунок, і спадщина, – сказала бабуся, дістаючи з портфеля шкіряний зошит, на обкладинці якого були намальовані профіль чоловіка в капелюху, а перед ним розкрита книга. – Тут йдеться про великий скарб, ціни якому просто немає.

Костя вже бачив цей портфель не один раз, і те, від чого його серце забилося ще частіше, було зовсім іншою річчю. Між двома великими відділеннями портфеля було ще одне тоненьке відділення. Там лежав старовинний морський кортик у шкіряних піхвах із Георгіївською золотою рукояткою, написом «За хоробрість» на перехресті та пристібним вензелем Святої Анни 4-го ступеня.

– Мамо, ви знову про свої скарби, – зітхнувши, сказав дід Захар, який увійшов до кухні слідом за онуком.

– Так, синку, про них... – з докором у голосі сказала старенька і далі заговорила пошепки, поплескуючи по зошиту рукою. – Тут, Костюшко, сказано, що це за скарби і де вони знаходяться зараз. Хто Бога любить, той, прочитавши це, зрозуміє все і прозріє... і про таємне місце здогадається...

– Ну я ж читав цей щоденник, мамо. Спогади там тільки всякі дореволюційні про черепки глиняні зі старовинними написами та про вбивства всякі. Ніякої таємниці про скарги там немає. У монастир якийсь ті глиняні книжки віддали і справі кінець поклали. А ченців всіх ще в громадянську розігнали та монастирі всі закрили... Та й книжки ті глиняні давно вже в землю затоптали. Навряд чи вони вціліли, не золотими ж вони були, – обурився дід. – І рукописи ті, що в папках читав. Я б назвав все це просто вигаданою історією про якогось стародавнього літописця, що жив ще за часів «царя Гороха». Кому це зараз потрібне? Нікому, мамо. І правнуку своєму ти цим голову не мороч.

– Ти читав, синку, це все так... Молодець, що час цьому приділив... Тільки нічого так і не зрозумів. А Костюшка зрозуміє. Я знаю це... Перед смертю багато що людині стає відомо... Знайде він ці скарги. Я відчуваю... Знайде...

– Ох, бабусю. Ви, як тільки починається осінь, щороку збираєтеся помирати, – спробував пожартувати Костін батько, ставши за спинкою ліжка і слухаючи суперечки рідних.

– Е ні, Володенька, цього разу смерть вже стоїть переді мною. Я відчуваю, що ось-ось покличе мене за собою... – Старенька зробила глибокий вдих і голосно сказала, щоб було чути всім присутнім у будинку. – Тому перед усіма вами заповідаю ці папери правнуку своєму, Костеньці. А ти, Володя, збережи все це для синопця. Перед Богом відповідатимеш за збереження цих паперів... А хлопчик виросте і розбереться у всьому... І скарги ці знайде... Я знаю... Знайде...

Стара зморщена жінка важко зітхнула і лягла на ліжко, прикривши очі. Рівне дихання сповістило всіх про те, що вона просто заснула від перенапруги та втоми. По підвіконню на повну тарабанив дощ. Після останніх слів Анни Василівни всі якийсь час мовчали. Її правнук підхопив старий портфель, засунув у нього назад шкіряний зошит і побрів з опущеною головою у велику кімнату, де бабуся Варя вже закінчувала накривати святковий стіл на честь іменинника.

– Тату, а бабуся Анюта що, помре? – несподівано запитав Костя, озираячись на прикриті двері кухні.

– Всі люди, синку, одного разу народжуються, дорослішають, потім старіють і вмирають. Тільки ніхто про це не сумує і носа не вішає. Адже ми всі живемо, і бабуса наша ще жити буде. Це так зміна погоди на неї впливає... І портфель цей з паперами ми з тобою збережемо.

– А кортик вже мій буде? – з хвилюванням запитав хлопчик.

– Твій... Це твоя спадщина від Котових.

– А хто це все написав? Тут стільки старих паперів і товстий зошит!

– Ну, те, що в сірій папці та цей щоденник, написав батько бабусі Анюти, твій прапрадід – Котов Василь Львович. Він був морським лікарем і загинув ще під час японської війни. А те, що в чорній папці, написав її чоловік, Соболь Роман Сергійович, твій прадід. До революції він був викладачем давньої історії в університеті, як і його батько... Ти сам якось розпитай бабусю про них. Вона тобі розповість все, як було в ті часи... Тільки ось скорбів ніяких у них не було... Те, що бабуса називає скорбами – це просто стародавні глиняні таблички з написами, це такі книги дуже-дуже старовинні... Що з ними стало, коли монастирі закрили, ніхто не знає... Але, синку, якщо бабуса сказала, що ти виростеш і розберешся у всьому, то так тому і бути. А цей портфель я покладу в свою армійську валізу.

Батько відкрив комору і виніс з неї невелику валізку, оббиту по кутах залізними накладками.

– Тату, а хто такий літописець? Дідусь казав, що там все про якогось літописця написано.

– Літописець? – батько на мить замислився, підбираючи слова. – Так називали в давні часи людей, які записували всілякі історії про свій народ, щоб маленькі діти потім читали і розуміли, як жили їхні предки, що любили, до чого прагнули і що берегли ціною життя.

– Тату, а мої предки – це наша бабуса, її чоловік і той морський лікар?

– Так, синку, і вони, і твій дід Захар з бабусею Варєю, і я з твоєю мамою... Я тобі намалюю родове дерево твого діда Захара і розповім, що сам знаю.

Провівши поглядом портфель, з цінними для бабусі паперами і з ще більш цінним для самого Кості кортиком, що зникав у подряпаній валізі, він важко зітхнув. З суперечки дорослих він зрозумів тільки одне – в старих паперах криється якась нерозгадана таємниця, від якої всі відмахнулися. Зараз ця таємниця стала його таємницею, як спадщина, отримана з рук татової бабусі. Ніжно поплескавши по замках валізи, хлопчик повернувся до кухонних дверей і тихо їх прочинив. Бабуся Анюта спала. Змучене часом і важкими випробуваннями обличчя прорізали глибокі зморшки. Вона виглядала набагато старшою за багатьох інших стареньких, які ходили повз їхній будинок до магазину та назад.

Того ж дня після чудового святкового обіду, коли весь посуд був вже прибраний зі столу, батько посадив маленького Костю до себе на коліна, поклав перед ним аркуш паперу і почав писати різні імена.

Він розпочав свою розповідь з того, що його прабабуся, Котова Анна Василівна, яка заповідала йому шкіряний портфель зі старими паперами, народилася в родині спадкового дворянина.

Її дід, Котов Лев Георгійович, вийшов у відставку в чині генерал-майора поліції ще за часів імператора Олександра III, а помер у 1905 році від серцевого нападу на наступний день після отримання звістки про загибель свого єдиного сина. Його дружина, Анастасія Макарівна, пережила чоловіка лише на три роки і померла в 1908 році.

Батько прабабусі Анни, Котов Василь Львович, був корабельним лікарем і в чині капітана 2-го рангу служив на броненосці «Наварин». Загинув він 28 травня 1905 року, коли їхній корабель затонув разом з усім екіпажем в Японському морі під час Цусимської битви.

Сім'я Котових дуже дружила з сім'єю Соболев, а їхні діти Анна та Роман знали один одного ще з раннього дитинства. Так сталося, що Анна Василівна в один день втратила всіх своїх рідних. Її дідусь і бабуся Ваймани, а також її мати, Софія Ашерівна, були вбиті бандитами, які увірвалися в їхній будинок у перші дні жовтневої революції 1917 року. Вона сама абсолютно випадково була врятована своїм другом дитинства, Соболев Романом

Сергійовичем, який до революції був викладачем давньої історії в університеті, а після став викладати історію в школі.

У 1918 році у них народився Захар Романович, дід Кості. Після громадянської війни Романа Сергійовича з причин дворянського походження відсторонили від викладання і перевели на роботу в міський архів. Так що він, до початку вітчизняної війни, старі папірці перебирав та по інших архівах їздив, а під час війни служив у фронтовій розвідці і загинув у травні 1942 року під час другої битви за Харків. Анна Василівна дуже важко перенесла загибель чоловіка, а повідомлення про зниклого безвісти сина зовсім підкосило жінку. Дружина її сина, Варвара, доглядала свою свекруху, а дворічний онук Володя (народжений у 1940 році) своїми успіхами і зовсім наповнив її серце новими життєвими силами та надіями.

Але як прабабуся Анна була щаслива, неможливо навіть описати, коли через рік після закінчення війни додому повернувся її єдиний син – Соболь Захар Романович. Виявилося, що в 1942 році він пораненим потрапив у полон, через місяць втік з товаришами з табору для військовополонених, воював у партизанському загоні в лісах центральної України до квітня 1944 року. Після з'єднання їхнього партизанського загону з регулярними частинами Червоної армії, був заарештований і поміщений в спеціальний табір на період слідства. Після підтвердження діяльності партизанського загону був реабілітований і відпущений додому.

Минали роки. Син Анни Василівни старів, онуки дорослішали. Молодий вчитель і художник, Соболь Володимир Захаро-

вич, одружився з дівчиною, теж початківцем-вчителем, Світланою Григорівною. У 1961 році у них народився син, якого вони назвали Костянтин, що означало «постійний».

Слухаючи уважно батька, Костя навіть припустити не міг, що рівно через три дні після його дня народження Соболь (у дівоцтві Котова) Анна Василівна, його улюблена прабабуся, яка пропрацювала до самої пенсії медичною сестрою хірургічного відділення Олександрійської лікарні, а в старості доглядала за онуками і залишила найцінніше, що у неї було, у спадок єдиному своєму правнуку, тихо помре уві сні.

*

В середині листопада цього ж року, родина Кості прийняла кардинальне рішення і переїхала в селище Октябрське, що знаходилося недалеко від міста Миколаїв, де жили батьки його мами, інші дідусь та бабуся. Батько влаштувався в школу № 33 вчителем малювання та праці, а мама була призначена директором нового дитячого садка, будівництво якого на той час вже добігало кінця.

Батькам Кості, як молодим фахівцям, виділили від Миколаївського кораблебудівного заводу «Океан» кімнату в гуртожитку недалеко від школи, в якій працював його батько і в яку він збирався піти в перший клас, коли йому виповниться вісім років.

Батьківська армійська валіза зі старим портфелем і паперами Анни Василівни була закинута на шафу і забута на довгі роки, хоча і перебереться через кілька років у купі речей зі своїми господарями в нову трикімнатну квартиру будинку № 4 на проспекті Корабелів міста Миколаїв.

Частина 1

Перша справа

Розділ 1

Крок у невідомість

1

30 квітня (нд.) 1978 р.

У західному сонці готель, побудований на розі проспекту Леніна та вулиці Садової всього три роки тому та розрахований на п'ятсот місць, здавався гігантською монументальною будівлею з прямими стінами і парадним входом під широким розлогим дашком. Величезні неонові літери «Миколаїв» освітлювали м'яким блакитним світлом паркову стоянку з декількома автомобілями. З правого боку від входу на невеликій площі височів пам'ятник загиблим у роки війни чекістам, встановлений всього рік тому.

У готелі проживали здебільшого відряджені, направлені у службових справах з різних куточків Радянського Союзу до старовинного міста корабелів. Ресторанний зал, що займав майже половину першого поверху, був хоч і великим, але до-

силь затишним. Кухарі готували чудово, що приваблювало не тільки гостей міста. Тому зал навіть вдень ніколи не пустував.

Інженер Леонід Борисов до кінця вечора вже блукав посоловілим поглядом по всіх відвідувачах ресторану, ніби вишукуючи знайомі обличчя. Але нікого він так і не побачив, хто міг би привернути його увагу. У свої сорок шість років він був ще не одружений, жив в однокімнатній квартирі в Херсоні, обставленій досить багато і зі смаком. У Миколаєві Леонід Степанович перебував у тривалому службовому відрядженні, приписаний до суднобудівного заводу, що розташував свої корпуси в чотирьох кварталах від готелю на березі річки Інгул.

Його новий друг Віталій Семочкін, водій таксі з посивілими скронями і гачкуватим носом, був сьогодні вихідним після чергової зміни і, як завжди, платив за все зі своєї кишені «налеваченими за попередній день червонцями», як він любив говорити. Сьогодні вони відзначали тримісячну дату своєї дружби, тому на столі різноманітність страв була особливо вишуканою. Семочкін простежив за поглядом інженера і поплескав його по плечу. Людини, яка іноді ходила за Борисовим, проводжаючи від готелю на роботу і назад, у залі не було.

– Не сумуй, Льоня, знайдемо ми тобі кралю, подругу стомленого серця... Кохання, воно таке, невідомо звідки приходить і невідомо куди дівається...

Таксист відчув, що, мабуть, настав той момент, коли об'єкту можна запропонувати почати потихеньку заковтувати наживку, і вирішив вийти на вулицю перекурити, щоб ще раз оглянутися.

Квітневий вечірній вітер пахнув в обличчя прохолодою і запахом річкової води, ніжно шарудячи листям на парковій алеї вздовж вулиці Садової, що простягалася довгим рукавом від однієї річки до іншої. Глянувши вбік і побачивши перед собою витягнуту кам'яну руку зі щитом і другу, яка грізно підняла до неба меч, чоловік поворухнув щелепами. У серці защеміло, як від поганого знаку. Але Семочкін не був сентиментальним і в прикмети не вірив, сприйнявши силует пам'ятника як виклик, кинутий особисто йому. Думки шпигуна, підхоплені тим же поривом вітру, понеслися в минуле.

Того дня, коли в Миколаєві розвели всі мости і в гирло Інгула увійшов ескадрений міноносець «Находчивий», щоб стати в сухий док «Суднобудівного заводу № 200 імені 61-го комунара», Віталія Семочкіна, а точніше Білора Шельковела з позивним ім'ям «Нитка» несподівано викликали в головну європейську штаб-квартиру резиденції ЦРУ, розташовану в мальовничому місці передгір'їв Альп. По суті це була старовинна мисливська вілла, схожа на маленький замок і носила красиву загадкову назву «Хауз едельвейс».

У кабінеті, оздобленому чорним деревом, обставленому різьбленими такими ж чорними меблями і обвішаному по стінах мисливськими трофеями та старовинною зброєю, Шельковела зустрів новий начальник європейського відділу розвідки по «советах» Боб Гросмер.

– Пане Шельковел, або, може, краще Борис Шелковенко, проходите, сідайте. Я радий познайомитися з вами особисто, мій друже, і від щирого серця хочу привітати з успішним виконанням попереднього завдання.

Шеф розвідки вказав на м'яке крісло перед своїм столом.

– Дякую вам, містер Гросмер. Але завдання було не складним, впорався б навіть новачок.

– Можливо, можливо. Але ви у нас не новачок і на хорошому рахунку. Тому й не турбували вас цілий рік. Дали можливість відпочити і насолодитися принадами вільного життя. Ось і батько вам вітання передає. Прославився старий виданням своїх військових щоденників, шуму наробив багато і щасливий у променях слави, бо одного разу правильну сторону зайняв.

– Щасливим він став, коли йому вдалося в п'ятдесят четвертому живим вибратися з тих проклятих лісів, містер Гросмер, та й мене з собою прихопити. А зараз це вже так, труха стара сиплеться. Якщо прибрати все, що ваші паперові писаки додали до його записок, ніякого галасу б і не піднялося. Сьогодні потрібен справжній сухий порох, щоб так бабахнуло!

– Згоден з вами, мій друже, нам потрібен порох і щоб бабахнуло... Час йде. Ситуація в світі змінюється. Ось вчора в Женеві наші політики знову відновили переговори про обмеження стратегічних озброєнь. Але ми з вами повинні завжди залишатися орлами з пильним поглядом і розкритими кігтями, готови-